

ВІДГУК

офіційного опонента

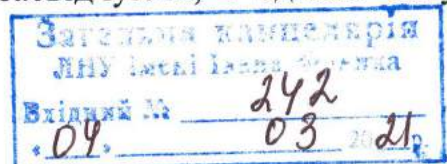
на дисертацію Стасюк Марії Миколаївни

«Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 – соціальні та поведінкові науки,
спеціальності 053 – психологія

Дослідження емоційного інтелекту (EI) стають все більш поширеними і диференційованими на вітчизняному та світовому науковому просторі, що засвідчує не лише життєздатність даного концепту, але й допомагає окреслювати його межі й можливості практичного застосування і розвитку. В цьому контексті дослідження психолого-педагогічних умов розвитку емоційного інтелекту студентів ІТ-спеціальностей не тільки відповідає загальному науково-психологічному тренду, але й доповнює його. Так, багато вчених указують на низький рівень EI у представників професій типу «людина – знакова система». Відтак питання його розвитку є актуальною теоретичною і прикладною проблемою, вирішення якої позитивно впливає не тільки на якість життя людей та їх взаємодію між собою, але й сприяє професіоналізації та підвищенню продуктивності праці.

Подане до захисту дисертаційне дослідження вирізняється ретельним теоретичним аналізом EI, належним чином обґрунтованою концептуалізацією даного феномену, методологічною стрункістю і аргументованістю зроблених висновків. Окреслені завдання повною мірою відображають, конкретизують мету і сприяють її досягненню на кожному з етапів, а також дають змогу ґрунтовно висвітлити предмет дослідження. Застосовані психодіагностичні методи, а також методи математичної статистики (серед яких кореляційний і факторний аналізи, визначення достовірності відмінностей та інші), дають змогу вповні розкрити зміст досліджуваних компонентів EI, які узгоджуються з авторською моделлю структурно-змістових компонентів та процесів EI. Безумовною перевагою даної роботи є наявність добротного організованого формувального експерименту, результати якого засвідчують, з одного боку,

коректність теоретичних побудов авторки, а з іншого – дієвість психотерапевтичної програми розвитку ЕІ студентів ІТ-спеціальностей. Щодо останнього, то слід підкреслити комплексний характер незалежної змінної, в ролі якої виступили тренінг, а також групова та індивідуальна психотерапія.

У першому розділі Марія Миколаївна аналізує найбільш поширені сучасні підходи до тлумачення змісту ЕІ, передумови його розвитку і особливості впливу на соціальну адаптацію. Це дає їй змогу визначити ЕІ як «інтегративну здібність особистості, яка полягає у здатності відчувати, розрізняти, називати емоції та управляти ними за допомогою самоусвідомлення та саморегуляції». Як бачимо, дане визначення розкриває зміст головно внутрішньоособистісного ЕІ, за Д. Люсіним, що однак не шкодить концептуальним побудовам авторки та опорі на його міжособистісну складову при проведенні подальшої психотерапевтичної роботи з розвитку ЕІ. Крім того, воно видає в ній прихильницю моделі здібностей, котра трактує даний феномен як сукупність когнітивних здібностей до ідентифікації, розуміння і управління емоціями. Таким чином фіксуємо чітке позиціонування дисертантки в околі сучасних наукових поглядів на ЕІ.

У цьому ж розділі авторка розкриває специфіку професійної діяльності програмістів, що дає переконує в необхідності розвитку їх ЕІ. Найбільш сензитивним періодом для цього є студентський. Адже саме в цей час формуються професійно важливі якості особистості програміста, серед яких і вміння працювати в команді. З огляду на це не тільки актуальність представленого дисертаційного дослідження не викликає жодних сумнівів, але й обрана вибірка, а відтак і практичне значення.

Звертає на себе увагу авторська модель структурно-змістових компонентів та процесів ЕІ, презентована на с. 71. У ній експліковано основні функціональні (усвідомлення і регуляція) та структурні (афективні, когнітивні й поведінкові) характеристики ЕІ. Розкриттю змісту останніх і присвячено емпіричну частину дослідження.

У цілому ж перший розділ поданої до захисту дисертаційної роботи характеризується послідовністю й аргументованістю концептуальних побудов

авторки, а також належною графічною презентацією основних напрацювань учених – дослідників ЕІ (у вигляді таблиць, рисунків у т. ч. кольорових).

Другий розділ присвячено емпіричному дослідженню емоційного інтелекту студентів ІТ-спеціальностей. Привертає увагу ретельний підхід до організації емпіричного дослідження, яке складається з трьох логічно пов'язаних між собою фаз: підготовчої, основної та фази аналізу й інтерпретації отриманих результатів, що дають змогу повною мірою досягнути поставлених дослідницьких цілей. Не менш ретельно Марія Миколаївна підійшла і до формування вибірки досліджуваних, при комплектуванні якої враховувався не лише фактор їх професійної спеціалізації («комп'ютерні науки» та «менеджмент»), але й такі додаткові змінні, як стать, наявність роботи, зайнятість в ІТ-сфері, сімейний стан, склад батьківської сім'ї, освіта батька й матері, наявність сиблінгів і соціальна активність. Експлікувати вказані соціально-демографічні та соціально-психологічні умови розвитку ЕІ допомогла авторська анкета дисертантки. При цьому слід зазначити, що необхідність такої детальної стратифікації є теоретично обґрунтованою і дає змогу при інтерпретації результатів дослідження і формулюванні висновків врахувати максимальну кількість умов, що впливають на розвиток ЕІ досліджуваних. Загалом, можна констатувати чітку теоретико-методологічну й емпіричну верифікацію всіх чинників, що впливають на розвиток ЕІ.

У цьому розділі презентуються результати описової математичної статистики, кореляційного і факторного аналізів, що проводилися на етапі констатувального дослідження. Останній, зокрема, дав змогу дисертантці структурувати систему соціально-психологічних чинників розвитку ЕІ. Отримані на цьому етапі результати, з одного боку, узгоджуються з попередніми дослідженнями учених (як-от фіксація низького рівня розвитку ЕІ в 79,3% студентів-програмістів), а з іншого – можуть слугувати джерелом для подальших наукових розвідок. Наприклад, потребує уточнення виявлена пряма кореляція між високим рівнем розуміння своїх емоцій і рівнем алекситимії (с. 112). Вказане черговий раз засвідчує наукову цінність дисертаційної праці М. М. Стасюк.

У третьому розділі презентовано результати формувального експерименту, який мав на меті вплинути на всі компоненти ЕІ студентів-програмістів (когнітивний, афективний і поведінковий), а отже, засвідчити свою ефективність. Це стало можливим завдяки вдалому вибору психотерапевтичного методу – гештальт-терапії, а також високій психотерапевтичній майстерності дисертантки. Адже реалізація всіх форм практичної роботи (тренінги, воркшопи, індивідуальна і групова психотерапія) вимагала від авторки не тільки дослідницької компетентності, організаторських здібностей, але й прикладних психотерапевтичних умінь і навичок.

На пильну увагу заслуговує і застосований на цьому етапі експериментальний план. Так, незважаючи на те, що всі досліджувані є студентами Львівського національного університету імені Івана Франка, вони випадковим чином потрапили в експериментальну ($n=50$) і контрольну ($n=50$) групи з загальної вибірки ($n=202$). Це наближує використаний план емпіричного дослідження до плану істинних експериментів для двох рандомізованих груп із попереднім і підсумковим тестуванням. Відтак дане дослідження характеризується високою внутрішньої та зовнішньої валідністю. Зважаючи на це, застосована психотерапевтична програма розвитку ЕІ у студентів ІТ-спеціальностей може бути сміливо використана закладами вищої освіти (ЗВО) у процесі фахової підготовки програмістів і формування особистості професіонала в ІТ-сфері. Побудовані ж на її основі практичні рекомендації дотримання психолого-педагогічних умов розвитку ЕІ у студентів ІТ-спеціальностей є теоретично й емпірично обґрунтованими та спроможними оптимізувати освітній процес ЗВО. У цьому контексті також вдало структурованим виглядає комплекс заходів як необхідних умов, спрямованих на розвиток ЕІ студентів ІТ-спеціальностей у межах діяльності Психологічної служби ЗВО, стисло презентований на с. 163.

Висновки до розділів, як і загальні висновки відповідають поставленим у роботі завданням та ілюструють досягнення дисертанткою мети – теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки психолого-педагогічних умов розвитку ЕІ у студентів ІТ-спеціальностей у процесі навчання.

Втім, високий науковий рівень рецензованої дисертаційної праці та професіоналізм самої дисертантки не позбавляють роботу певних хиб, що змушує зробити наступні критичні зауваження:

1. У тексті дисертації спостерігаються деякі термінологічні неточності. Зокрема, на с. 148 у таблиці 3.2, як і в дисертації загалом, авторка виокремлює психологічні умови розвитку ЕІ у студентів ІТ-спеціальностей, до яких відносить психологічні тренінги, воркшопи, психотерапевтичні тематичні групи та індивідуальне психологічне консультування (психотерапію). Оскільки йдеться про незалежну змінну, то зазначені умови радше постають дієвими факультативними засобами, а не сталими організаційними умовами навчання майбутніх ІТ-фахівців. Незважаючи на це, їх змістове наповнення має сенс з огляду на функціональну цінність, яка полягає у розвитку емоційного інтелекту.

2. У науковій новизні вступу, як і в подальшому тексті дисертації, вказується, що психолого-педагогічні умови розвитку ЕІ складаються зі психологічного та психолого-педагогічного компонентів. Таке формулювання засвідчує збіг родового і видового понять, утруднює розуміння тексту і, на мій погляд, потребує додаткового уточнення. Своєю чергою тема дисертації змушує зосередитися здебільшого на психолого-педагогічному компоненті. Звідси закономірно постає необхідність більш вдалого формулювання (чи структурування) вказаних компонентів (на кшталт, психологічні й педагогічні, особистісно-психологічні й соціально-педагогічні тощо), а відтак і його належного обґрунтування.

3. Вважаю, що теоретична частина дисертаційного дослідження значно б виграла, якби містила посилання на новітні дослідження в галузі ЕІ, здійснені такими вітчизняними вченими, як О. П. Ляц та М. М. Шпак, а також враховувала постмодерні погляди на природу емоцій Л. Ф. Барретт.

4. На с. 80 дисертації авторка зазначає, що емпіричне дослідження передбачало, в тому числі, перевірку гіпотез. Однак у вступі вона уникає формулювання гіпотези дослідження. Відтак згадка про гіпотези виглядає необґрунтованою.

Проте зазначені критичні зауваження та дискусійні моменти не нівелюють наукової цінності дисертаційної праці М. М. Стасюк, її наукової новизни, практичного значення та особистого внеску в зазначену царину досліджень здобувачки. Основні наукові результати належним чином апробовано в Україні і закордоном, упроваджено в освітній процес низки вітчизняних ЗВО та відображено в достатній кількості наукових публікацій, серед яких 1 розділ монографії, 2 статті у фахових виданнях у галузі психології, 1 стаття у закордонному науковому виданні.

Список використаних джерел оформлено згідно з відповідними вимогами, а додатки достатньо наочно ілюструють зміст основного матеріалу. Поршень академічної доброчесності не виявлено.

Загалом, проведений аналіз дисертаційної роботи «Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей» засвідчує її високий науковий рівень та професійну компетентність авторки. Це дає підстави зробити висновок про те, робота Стасюк Марії Миколаївни відповідає всім необхідним вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261 (з наступними змінами), а також п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. №167, а її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 – психологія.

Доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Карпенко Є. В.

